

**Exploring task difficulty in EFL reading assessment:
The case of multiple matching tasks**

**Olvasáskészséget mérő feladatok nehézségének vizsgálata
angol mint idegen nyelvből: Párosításos feladatok**

PhD thesis - Synopsis
Doktori (PhD) értekezés tézisei

Cseresznyés Mária

Supervisor - Témavezető: Professor J. Charles Alderson

Pécsi Tudományegyetem
Nyelvtudományi Doktori Iskola
Alkalmazott Nyelvészeti Program

Pécs, 2008

1 Az értekezés célja, a témaválasztás indoklása

Az értekezés olvasáskészséget mérő feladatok jellemzőinek tanulói teljesítményre gyakorolt hatását vizsgálja angol mint idegen nyelvből a magyarországi idegennyelv-oktatás és nyelvtudásmérés kontextusában. Az olvasáskészség mérésére napjainkban alkalmazott számos feladattípus/tesztelési technika közül a jelen vizsgálat a párosításos feladatokra, az úgynevezett „multiple matching”/„többszörös párosítás” tesztelési technikára összpontosít. A kutatás fő célja, hogy feltárja a párosításos szövegértési feladatok jellemzőit, sajátosságait, és megvizsgálja, hogy azok hogyan befolyásolják a feladatok és az azokat alkotó egyes itemek nehézségi fokát, milyen hatást gyakorolnak a feladat-feldolgozás folyamatára és eredményességére. Tágabb értelemben a kutatás célja, hogy a párosításos feladatok jellegzetességeinek feltárásával hozzájáruljon az olvasási tesztek nehézségét befolyásoló tényezők jobb megértéséhez, új ismereteket nyújtson az idegen nyelvi olvasási tesztek minőségének javításához, és gazdagítsa a nyelvtudásmérés eddigi kutatási eredményeit.

A témaválasztást több tényező is indokolja. Egyrészt az idegen nyelvi vizsgák jelenlegi gyakorlatában – beleértve mind a magyarországi, mind a külföldi/nemzetközi nyelvvizsgákat – a dolgozatban vizsgált feladattípus az egyik (ha nem a) legelterjedtebben alkalmazott tesztelési technika. Ezen túlmenően a kutatás szükségességét és időszerűségét hangsúlyozottan támasztja alá az a tény, hogy a magyarországi vizsgareform eredményeként 2005-ben bevezetett új idegen nyelvi érettségi vizsgán – amelynek fejlesztési folyamatában az értekezés szerzője aktívan részt vett – a szövegértés mérésének egyik új, az innovációt megjelenítő eszközeként kerültek alkalmazásra párosításos szövegértési feladatok. Egy teszt eredményéből levont következtetések validitásának/érvényességének alapvető feltétele, hogy az eredmény – a vizsgázó által elért pontszám – azokat a nyelvi készségeket, ismereteket, nyelvtudáselemeket tükrözze, amelyeket a teszt készítői az adott teszttel mérni szándékoztak. Ezért fontos, hogy a tesztkészítés folyamatában kiszűrjük, vagy legalább minimálisra csökkentsük a nem kívánatos tényezők hatását, beleértve mindenekelőtt a teszt sajátosságaira vonatkozó változók hatásait. Ehhez azonban elengedhetetlen, hogy a tesztkészítők, feladatírók megfelelő tudással és ismeretekkel rendelkezzenek azokról a változókról, amelyek szerepet játszhatnak a teszt sikeres megoldásában, hozzájárulhatnak az adott feladatok és itemek nehézségéhez.

Ugyanakkor, a vonatkozó szakirodalom áttekintéséből kiderül, hogy bár az olvasási tesztek tartalmának vizsgálatával, illetve a feladatok nehézségét meghatározó tényezők feltárásával számos korábbi tanulmány foglalkozott, az eddigi kutatás jellemzően vagy a cloze

technikára, vagy a tradicionális, négy válaszalternatívát biztosító feleletválasztós tesztekre irányult, míg a mai napig nincs olyan teszthatás-vizsgálatokat végző, publikált tanulmány, amely a mérőeszköz sajátosságainak teljesítményre gyakorolt hatását a széles körben alkalmazott párosításos feladatokra vonatkozóan vizsgálná. Ebből a szempontból a disszertációban ismertetett kutatás hézagpótlónak mondható.

Kutatás-módszertani szempontból a témakörben végzett korábbi kutatások túlnyomó többsége a pszichometrikus kutatási tradíció szellemében a mennyiségi (kvantitatív) vizsgálati módszereket részesítette előnyben a minőségi (kvalitatív) módszerekkel szemben, és a kutatás célját a feladatokat alkotó itemek jellemzői, valamint az itemek nehézségét mennyiségi mutatókkal kifejező itemstatisztika közötti összefüggések vizsgálatával közelítette (pl. Freedle and Kostin 1993; Bachman és tsai 1996; Buck és tsai 1997). E tanulmányok közös jellemzője, hogy a vizsgálat produktumra irányul, részben magára a tesztre, részben annak eredményére, a vizsgálati eredmények és az azokból levont következtetések pedig statikus tények kvantitatív elemzésén alapulnak. Részben a pszichometrikus szemléleten alapuló vizsgálati megközelítés és az azt jellemző mennyiségi módszerek korlátainak kritikájaként, részben a kvalitatív módszerek és eszközök alkalmazásában rejlő lehetőségek kiaknázása céljából a tanulmányok egy kisebb, bár az utóbbi időben egyre növekvő számú csoportjában a kutatás a szöveg- és feladat-feldolgozás folyamatára összpontosít. Ezek a tanulmányok (lásd pl. Nikolov 2001a, 2001b; Cohen és Upton 2006) a feladatok végrehajtása során használt olvasási és feladat-feldolgozási stratégiákat vizsgálták, jellemzően introspektív módszerekkel. A korábbi tanulmányok közül csak nagyon kevés vállalkozott arra, hogy az olvasási tesztek nehézségét befolyásoló változókat mennyiségi és minőségi adatgyűjtési lehetőségek összekapcsolásával, többféle kutatási módszer együttes alkalmazásával vizsgálja, és megpróbálja feltárni az összefüggéseket a feladatok és itemek jellemzői, a feladatok végrehajtása során a vizsgázók által használt készségek és stratégiák, valamint az itemek nehézsége között (Anderson és tsai 1991; Jang 2005).

A kutatások eredményei nem meggyőzőek, és egymásnak gyakran ellentmondanak (Bachman és tsai 1996). Ennek egyik lehetséges oka, hogy az eddigi kutatások nagy része a kérdés vizsgálatakor figyelmen kívül hagyta a feladat-végrehajtás folyamatát, amely egy adott vizsgázói teljesítményhez, teszteredményhez vezetett. Meggyőzőbb kutatási eredmények eléréséhez nélkülözhetetlen a tesztre és annak eredményére vonatkozó változók kvantitatív vizsgálata mellett a feladat-feldolgozás folyamatára vonatkozó változók kvalitatív módszerekkel történő részletes és alapos feltárása.

A disszertációban ismertetett kutatás elsősorban kvalitatív jellegű, de mind az adatgyűjtés, mind az adatok feldolgozása során használtam kvalitatív és kvantitatív vizsgálati módszereket, eljárásokat is. A kutatás céljának elérése érdekében három egymást kiegészítő, a kérdést három különböző aspektusból közelítő vizsgálatot végeztem. Az első tanulmány fő célkitűzése az volt, hogy a tartalomelemzés módszerével azonosítsam azokat a változókat/itemjellemzőket, amelyek feltehetően szerepet játszanak a vizsgált feladatok és itemek sikeres megoldásában. A második tanulmányban ugyanezt a kérdést középiskolás tanulók bevonásával és egy introspektív módszer segítségével, nevezetesen a verbális megnyilatkozások/protokollok elemzésének módszerével vizsgáltam (verbal protocol analysis), ahol az adatgyűjtés módjaként a hangos gondolkodás (think aloud) technikáját alkalmaztam. A harmadik tanulmányban arra kerestem a választ, hogy egyrészt: a feladatok végrehajtásában szerepet játszó kognitív folyamatok, feladat-feldolgozó műveletek, illetve az egyes itemek megoldásához a kutatás alanyai által ténylegesen használt készségek, stratégiák és ismeretek megegyeznek-e a tartalomelemzés módszerével azonosított változókkal / itemjellemzőkkel, és ha igen, milyen mértékben, másrészt: van-e összefüggés az első két vizsgálat eredményeként azonosított változók és az itemek nehézsége között.

A kutatásba a British Council támogatta magyarországi Érettségi Vizsga Reform Project által az új angol nyelvi érettségi vizsga fejlesztési folyamatában nagy mintán kipróbált hat olyan párosításos feladatot vontam be a Project vezetőjének engedélyével, amelyek nehézségi szintjére és megbízhatóságára vonatkozóan rendelkezésre álltak a kipróbálás eredményeinek statisztikai elemzéséből nyert adatok.

2 A disszertáció felépítése

A disszertáció hét fejezetre oszlik. Az első fejezetben a témaválasztás indoklása mellett ismertetem a kutatás célját és fő kérdéseit, és leírom a kutatás kontextusát.

A második fejezetben áttekintem a témára vonatkozó szakirodalmat, bemutatom a kutatás elméleti hátterét. Elsősorban az olvasás természetének bonyolultsága, tanulmányozásának interdiszciplináris jellege, az érintett tudományágak – többek között nyelvészet, alkalmazott nyelvészet, kognitív pszichológia, szociológia, információelmélet, kommunikációtudomány – és az alkalmazott megközelítések sokfélesége miatt, a témakör mind az első, mind a második vagy idegen nyelven való olvasás tekintetében óriási mennyiségű szakirodalommal rendelkezik. Emellett a nyelvi tesztelés irodalma is jelentős, beleértve az idegen nyelvi mérés és értékelés terén végzett egyre növekvő számú kutatásokat.

Ezért az áttekintés az adott keretek között elengedhetetlenül szelektív, és elsősorban a jelen kutatás szempontjából legfontosabb elméleti kérdések, problémák, megközelítésmódok és eredmények kritikus elemzését célozza.

A második fejezetben először röviden áttekintem az olvasás természetéről különböző irányzatok képviselői által vallott eltérő nézeteket. Kiemelten foglalkozom az olvasás módjára vonatkozó, különböző felfogásokat és megközelítésmódokat tükröző elméleti modellekkel. Részletesen elemzem a különbségeket a létező modellek két alapvető kategóriája között, nevezetesen a folyamat-modellek, vagyis azok a modellek, amelyek az olvasást/szövegértést folyamatként írják le (process models), és az úgynevezett produktumfókuszú (product-focused), más néven összetevős (componential) modellek között, amelyek az olvasást elméletileg egymástól független, empirikusan önállóan vizsgálható alkotóelemek egységeként tartják megmagyarázhatónak, és ennek megfelelően vizsgálják, illetve írják le. A folyamat-modelleken belül bemutatom azokat a modelleket, amelyek szerint az olvasás/szövegértés egy lineáris, alulról felfelé építkező folyamat (bottom-up models) (LaBerge and Samuels 1974), majd azokat, amelyek szerint, éppen ellenkezőleg, fentről lefelé építkező (top-down vagy schema-theoretic models) (Goodman 1967), végül azokat, amelyek a folyamat interaktív jellegét hangsúlyozzák (interactive és interactive-compensatory models) (Rumelhart 1977; Stanovich 1980).

A szakirodalmi áttekintés során a második fejezetben tárgyalom továbbá a nyelvi teszteken elért teljesítmény magyarázata céljából Bachman (1990) által kifejlesztett általános modellt, amely szándékai szerint egy mind tesztkészítők, mind kutatók által használható, egységes keretet biztosít a tesztek eredményét befolyásoló tényezők vizsgálatához, és amely – a javított/átdolgozott változatával együtt (Bachman és Palmer 1996) – a dolgozatban ismertetett kutatás első tanulmányának kiindulópontját jelenti. A fejezet utolsó részében áttekintem a második tanulmány fő kutatási módszerének, vagyis a protokollelemzés módszerének elméleti hátterét, és megvitatom a módszer alkalmazásának legalapvetőbb kérdéseit. A jelen kutatás szempontjából különös jelentőséggel bíró empirikus vizsgálatokat és azok eredményeit az első tanulmány részeként, a negyedik fejezetben ismertetem.

Az értekezés harmadik fejezetében a kutatásba bevont szövegértési feladatok és itemek jellemzőit a korábbi kipróbálásokról rendelkezésre álló empirikus adatok fényében vizsgálom. A statisztikai adatok ismertetését és elemzését megelőzően azonban röviden tárgyalom a feladatok történelmét is, azon belül a legfontosabb aspektusait annak a fejlesztési folyamatnak, amelynek eredményeként a feladatok elkészültek, így elsősorban a feladatírás folyamatát, és a kipróbálás (piloting) legfontosabb kérdéseit.

A negyedik, ötödik és hatodik fejezetekben ismertetem a jelen kutatás keretében elvégzett három fő tanulmányt, beleértve az alkalmazott kutatási módszerek, eszközök, adatgyűjtési és feldolgozási eljárások részleteit és a vizsgálatok eredményeit. Bár mind a három – az egyes tanulmányokat ismertető – fejezetben tárgyalom az adott vizsgálat eredményeit és a levonható következtetéseket, egy külön fejezetben, a hetedikben, összegzem a vizsgálatok eredményeit. A hetedik fejezet ezen túlmenően ráirányítja az olvasó figyelmét a kutatás és az eredményekből levont következtetések általánosíthatóságának korlátaira, és iránymutatást ad a téma további kutatásának lehetőségeire vonatkozóan.

3 A kutatás ismertetése és eredményei

3.1 Az első tanulmány

Az első tanulmányban a következő fő kérdésre kerestem a választ:

Milyen készségek, folyamatok és tudás alkalmazása szükséges a vizsgált feladatok sikeres megoldásához?

3.1.1 A kutatás felépítése és eszközei

A kutatási kérdés megválaszolásához első lépésként fontos volt a feladatok és itemek tartalmának részletes leírása. Ezt a szisztematikus vizsgálat érdekében a Bachman és Palmer (1996) modell alapján végeztem el, miután az eredeti modellt a jelen kutatás szempontjából nem releváns aspektusok kihagyásával, illetve újak bevonásával a kutatás céljaihoz igazítottam. A következő feladat az volt, hogy az itemek részletes leírásából nyert adatok elemzésével meghatározzam a vizsgált itemek nehézségét feltehetően befolyásoló változókat, elkészítsek egy, az azonosított változókat/itemjellemzőket tartalmazó listát. Először egy 36 jellemzőből álló listát állítottam össze, amelyet azonban a végleges változat elkészítéséig vezető hosszú folyamat során többször átvizsgáltam, és különböző szempontok figyelembe vételével többször módosítottam, javítottam, illetve a véglegeshez közeli változatok esetében, finomítottam.

A kezdeti lista első jelentősebb átvizsgálásának és módosításának legfontosabb céljai között szerepelt, egyrészt az itemjellemzői leírások közötti esetleges átfedések, egybeesések azonosítása és megszüntetése, másrészt a jellemzők/változók számának csökkentése, amelyet a vizsgált itemek számához viszonyítva magasnak tartottam. A további átdolgozások egyik fontos szempontja volt, hogy az empirikus megközelítésen alapuló itemjellemzők, vagyis a

kutató által megfigyelhető tulajdonságok és azok leírásai összhangban legyenek az olvasás és a nyelvi tesztelés elméleti hátterével. Más szóval, fontosnak tartottam, hogy az azonosított változók végleges leírásai tükrözzék az empirikus tulajdonságokban érintett készségeket, kognitív folyamatokat, feladat-feldolgozó műveleteket. Az empirikus itemtulajdonságokból az azokban érintett készségekre, folyamatokra és stratégiákra levont következtetésem ellenőrzése céljából az átdolgozási folyamat egy adott pontjában külső szakértőket (a Lancasteri Egyetem Tesztelési Kutató Csoportjának négy tagját) kértem fel az akkor még kidolgozás alatt álló itemjellemzői lista két menet közbeni változatának megvitatására, akiknek véleményét és értékes javaslatait igyekeztem felhasználni a lista azt követő módosítása, javítása során. A kutatás utolsó fázisában az azonosított változók előfordulását a vizsgált feladatokban minden feladat minden egyes itemére vonatkozóan kódoltam, amely lehetővé tette a feladatok jellemzőiről kvalitatív eljárásokkal gyűjtött adatok kvantitatív elemzését is. A kódolás eredményét az adatok mátrixba rendezésével összesítettem.

3.1.2 A kutatás eredményei

A tartalomelemzés eredményeként három fő csoportban, az alábbi nyolc átfogó kategórián belül 22 változót/itemjellemzőt azonosítottam, amelyek a vizsgált feladatok és itemek nehézségét valószínűleg befolyásolják.

Szövegre vonatkozó változók

- A szöveg nyelvezete (4 változó)
- A szöveg témája (1 változó)

Itemekre vonatkozó változók

- Az item típusa (3 változó)
- A kérdés / a helyes válasz nyelvezete (4 változó)

A feladat teljesítésére / a szöveg és a feladat közötti kapcsolatra vonatkozó változók

- Az item megoldásához szükséges szövegfeldolgozás mértéke, az elolvasandó szövegrész(ek) hossza (3 változó)
- Lexikális átfedés/szókincsazonosság a szöveg, a kérdés, a helyes válasz és a helytelen válaszalternatívák között (4 változó)
- A látszólag elfogadható, de helytelen válaszalternatívák kizárása (2 változó)
- A mondattanilag helytelen válaszalternatívák kizárása (1 változó)

Az elemzés eredményei alapján elmondható, hogy a vizsgált itemek megoldásában szerepet játszó változók sokfélék. A szöveg nyelvezetére és témájára vonatkozó változók mellett, amelyeket a tesztkészítők, feladatírók hagyományosan figyelembe vesznek, számos egyéb, a feladat végrehajtására vonatkozó változót is azonosítottam. A változók eloszlása a feladatokban nem egyenletes. Számos változóval kapcsolatban megfigyelhető, hogy egy adott feladat esetében az itemek túlnyomó többségének megoldásában fontos szerepet játszik, míg a többi feladatban egyáltalán nem, vagy az itemek csak egy jelentéktelen részében fordul elő. Ugyanakkor a változók sokfélesége figyelhető meg a feladatokon belül is, ami azt jelenti, hogy az egyes itemek nehézségét még ugyanazon szövegértési feladaton belül is más-más tényezők befolyásolhatják. Mindez részben a feladat-feldolgozás összetettségét jelzi a vizsgált szövegértési feladatokra vonatkozóan, részben azt sugallja, hogy a feladatok, és azon belül az egyes itemek által mért konstruktumok között is jelentős eltérések vannak.

A kutatás egyik nagy hiányosságának tekintendő, hogy elérhető források hiányában, az itemek kódolásának eredményét nem állt módomban egy második kódoló bevonásával megerősíteni. Ebből a szempontból is fontos, hogy a feladatok jellemzőinek feltárására ugyanazon kutatás keretein belül egy másik adatgyűjtési forrást, illetve kutatási módszert is felhasználtam (ld. Második Tanulmány), amely részben azt a célt szolgálta, hogy a tartalomelemzés eredményét más forrásból nyert adatokkal kiegészítse, illetve megerősítse.

3.2 A második tanulmány

A második tanulmányban arra kerestem a választ, hogy a feladatok feldolgozásának feltételezett/elvárt módjához viszonyítva, valójában hogyan oldják meg a feladatokat a célcsoportba tartozó vizsgázók. A kutatás fő kérdése, amelyet a protokollelemzés/hangos gondolkodás módszerével vizsgáltam, a következő volt:

Milyen készségeket, folyamatokat és tudást alkalmaznak a vizsgázók a feladatok és itemek megoldásához?

3.2.1 A kutatás felépítése, eszközei és az alkalmazott eljárások

A kutatásban való részvételre hat középiskolás tanulót kértem fel. Kiválasztásuk két fő szempontja az volt, hogy legyen közöttük alacsonyabb és magasabb nyelvtudásszintű tanuló is, és képesek legyenek gondolataikat kifejezni, illetve hangosan gondolkozva megoldani

feladatokat. Az adatgyűjtést a hat kutatási alannyal előre egyeztetett időpontokban, hat különböző alkalommal bonyolítottam le. Minden alkalomra a következő munkaanyagokat és technikai felszerelést volt szükséges előkészíteni:

- feladatlapok az adott kutatási alany számára
- a feladatlapok egy példánya a kutató számára (a feladat-feldolgozás folyamatának könnyebb nyomon követése céljából)
- kérdőív (amelyet a kutatási alany a feladatok végrehajtását követően töltött ki)
- magnetofon (a feladatok hangos gondolkodással történő megoldása közben elhangzott verbális megnyilatkozások pontos rögzítésére).

Az adatgyűjtés megtervezésekor fontos szempont volt egyrészt, hogy a kutatási alanyok mindegyike megoldjon a hat vizsgált feladat közül kettőt vagy hármat, másrészt, hogy a vizsgált feladatok mindegyikét legalább két kutatási alany megoldja: egy gyengébb, és egy jobb nyelvtudással rendelkező. Ezen túlmenően a terv tartalmazta azt a lehetőséget is, hogy bizonyos feladatokról a kritériumként meghatározott két kutatási alanyon kívül egy harmadik bevonásával további adatokat gyűjtök. Az adatgyűjtés végül 15 protokollt eredményezett, amelyek közül hármat, két különböző ok miatt, az adatfeldolgozás során a vizsgálatból kizártam. Így adatelemzésre összesen 12 protokoll anyagát használtam fel.

Az adatgyűjtést követően az adatok feldolgozásának első lépése a magnetofonon rögzített verbális megnyilatkozások átírása volt, amely egy hosszadalmas, sok munkaórát igénylő, esetenként türelmet is próbára tevő folyamat. A rendelkezésre álló 12 protokollból egy előzetesen meghozott döntés alapján nyolc protokoll átírását végeztem el, a maradék négy adatait az érintett magnófelvételek teljes egészében és apró részletekben történő többszöri meghallgatásával, illetve a meghallgatások során készített feljegyzések segítségével dolgoztam fel. Annak érdekében, hogy a feladat-feldolgozás folyamatáról összegyűjtött adatokat kiegészítsem a feladatok és itemek nehézségére vonatkozó vizsgázoói véleményekkel, a kutatási alanyokat arra kértem, hogy a számukra kijelölt feladatok végrehajtását követően értékeljék azok nehézségét egy hatfokú értékelő skála segítségével. A kérdőív adatait később, a harmadik tanulmányban dolgoztam fel.

3.2.2 A kutatás eredményei

A verbális protokollok nagyon sok értékes információval szolgáltak a vizsgált feladatok végrehajtásában érintett kognitív folyamatokról, a teljesítésükhöz szükséges készségek és ismeretek jellegéről. Az adatok elemzéséből képet kaptunk arról, hogy a kutatás alanyai

hogyan dolgozták fel az egyes feladatokat, milyen nehézségekbe ütköztek az itemek/kérdések megválaszolásakor, milyen készségek, stratégiák, folyamatok és ismeretek alkalmazásán keresztül jutottak el az egyes itemek eredményes megoldásához, vagy éppen ellenkezőleg, mi vezetett egy-egy helytelen válaszhoz. Mind a szöveg-, mind a feladat-feldolgozás módját tekintve, a kutatásban résztvevők között hasonlóságokat és jelentős különbségeket is feltárt a vizsgálat. A szövegfeldolgozás során a kutatási alanyok többsége bekezdésenként haladva csak olyan mélységben igyekezett megérteni az egyes szövegrészek jelentését, amelyről úgy gondolta, hogy az feltétlenül szükséges az adott feladatban lévő itemek megoldásához. Ezzel szemben a két legalacsonyabb tudásszintű tanuló egyike általában mondatonként, gyakran szavanként haladva a szövegben, próbálta azt szóról szóra lefordítva megérteni.

A feladat-feldolgozás módjára vonatkozóan az elemzés eredménye azt mutatta, hogy az elméleti ismeretek alapján elvárható, és az olvasási tesztekre való felkészítés/felkészülés gyakorlati útmutatói által is szorgalmazott feladat-feldolgozási móddal szemben, a kutatásban résztvevők általában nem olvasták át az egész szöveget az elejétől a végéig, mielőtt hozzáfogtak a szöveg értését mérő egyes itemek megoldásához. A javasolt/elvárt mód helyett egy-egy szövegrész elolvasása után azonnal megpróbálkoztak az adott szövegrészre vonatkozó item megoldásával. Az adatokból arra lehet következtetni, hogy ez a megközelítésmód az esetek egy részében a feladat feldolgozását nem nehezítette, és annak eredményességét nem befolyásolta.

Az elemzésből arra is fény derült, hogy a kutatási alanyok számos esetben helyes választ adtak egy kérdésre akkor is, amikor a vonatkozó szövegrész jelentését nem értették meg, vagy éppenséggel félreértették, és fordítva, helytelen választ adtak annak ellenére, hogy az adott item megoldásához szükséges információkat, a protokoll adatai szerint, egyértelműen megértették. A vizsgáztatás gyakorlata, illetve vizsgafeladatok készítése szempontjából mindkét eset megfontolásra érdemes.

Az elemzés eredményeinek rövid összefoglalásaként elmondható, hogy a vizsgált feladatok megoldását a kutatásban résztvevő tanulók különböző módon közelítették. Az azonos feladatokat teljesítő két kutatási alany az esetek jelentős részében eltérő készségeket és stratégiákat alkalmazott az egyes itemek megoldásához, függetlenül a feladat-feldolgozás eredményességétől.

3.3 A harmadik tanulmány

A harmadik tanulmányban a különböző adatgyűjtési forrásokból származó információk közötti összefüggéseket vizsgáltam. A tanulmány egyik fő célkitűzése az volt, hogy az első két vizsgálat eredményeinek összevetésével feltárjam, milyen mértékben használták a kutatás alanyai a tartalomelemzés módszerével azonosított készségeket, folyamatokat és stratégiákat a feladatok tényleges végrehajtása során. A másik fő cél az azonosított változók és az itemek nehézsége közötti összefüggések feltárása volt. A tanulmány két fő kutatási kérdését az alábbiak szerint fogalmaztam meg:

- 1 *Megfigyelhetők-e a verbális protokollokban a tartalomelemzéssel azonosított változók? Más szóval: van-e bizonyíték a protokollokban a feltételezett készségek, folyamatok és tudás alkalmazására? Ha igen, milyen mértékben egyezik a két vizsgálat eredménye?*
- 2 *Van-e összefüggés az azonosított itemjellemzők (vagy azok bármelyike) és az itemek nehézsége között? Ha igen, mely jellemzők esetében figyelhető meg összefüggés, és milyen irányú? Más szóval: mely jellemzőkről bizonyosodik be, hogy az itemek megoldását nehezebbé, vagy éppen ellenkezőleg, könnyebbé teszik.*

3.3.1 A kutatás felépítése, az alkalmazott módszerek és eljárások

Mivel az első kutatási kérdés kvalitatív adathalmazok közötti kapcsolatok feltárására irányult, az eredmények megbízhatóságának növelése érdekében a kérdést két módszerrel, különböző eljárásokat alkalmazva vizsgáltam. Az első, jórészt kísérleti jelleggel végzett vizsgálat a két korábbi tanulmány fő dokumentumainak tüzetes átvizsgáláson alapuló összevetését, a dokumentumok közötti egyezések azonosítását célozta, elsősorban az itemek megoldása szempontjából legfontosabbnak vélt készségekre, folyamatokra, nehézségekre összpontosítva. Az átvizsgálandó dokumentumokat az első tanulmányból az itemek tartalmának részletes leírása, a második tanulmányból pedig a verbális protokollok átíratái, illetve a protokollokról készített feljegyzések jelentették. A tárgyilagos összevetést biztosítandó, az összevetés elvégzésére külső szakértőt kértem fel.

A másik módszer alkalmazásának elsődleges célja az volt, hogy a két tanulmány eredményeinek összevetését kiterjessze az első tanulmányban tartalomelemzéssel azonosított 22 változó/itemjellemző mindegyikére, és így a kérdés kifinomultabb vizsgálatát tegye lehetővé. Ehhez azonban először szükséges volt kódolni a 22 változó mindegyikének

előfordulását, az első tanulmányhoz hasonlóan, a verbális protokollokban is. Ez azután lehetővé tette az itemek jellemzőiről a protokollok elemzéséből nyert kvalitatív adatok ugyanolyan szempontok alapján történő kvantifikálását, mint az első tanulmányban, és ezáltal a két tanulmány eredményeinek mind a 22 változóra kiterjedő, szigorúbb keretek közötti összevetését.

A fentebb röviden ismertetett két vizsgálat eredményének fényében, a másik, az itemek nehézségével kapcsolatos kutatási kérdés vizsgálatának előkészítési folyamatában a tartalomelemzéssel azonosított változók/itemjellemezők közül néhányat összevontam, illetve egyet a kérdésre irányuló vizsgálatokból kizártam, amely a változók számát 22-ről 15-re csökkentette.

Az összevonások eredményezte 15 változó és az itemek nehézsége közötti összefüggések feltárását három különböző aspektusból, három különböző eljárás alkalmazásával közelítettem. Először a 15 változó „könnyű” és „nehéz” itemek közötti megoszlását, egyik vagy másik csoportban való előfordulásuk gyakoriságát vizsgáltam. Ez az eljárás azon a feltevésen alapult, hogy ha egy adott változó a „nehéz” itemek mindegyikében vagy többségében előfordul, de a „könnyű” itemek egyikében sem, és fordítva, az arra enged következtetni, hogy az adott változó kisebb vagy nagyobb mértékben hozzájárul az érintett itemek nehézségéhez. A „könnyű” és „nehéz” itemek meghatározását, és az itemek ennek megfelelő csoportosítását a rendelkezésre álló nehézségi indexek, IRT logit értékek alapján végeztem el.

A második eljárás során azt vizsgáltam, hogy van-e különbség az itemek nehézségi szintje között attól függően, hogy azokban egy adott változó előfordul vagy nem. Más szóval, ebben az esetben arra voltam kíváncsi, kimutathatók-e az egyes azonosított változók hatásának tulajdonítható különbségek az itemek nehézségi szintje között. Ennek feltárása érdekében, mind a 15 változóra vonatkozóan kiszámítottam azoknak az itemeknek az átlagos nehézségi szintjét, amelyekben egy adott változó előfordult, és az így nyert adatokat a különbségek szempontjából elemeztem. A vizsgálatot elvégeztem mind az első, mind a második tanulmány adatai alapján.

A harmadik eljárás során az azonosított változókon és a nehézségi indexeken kívül a kérdés vizsgálatába bevontam az itemek nehézségét értékelő tanulói véleményeket is, felhasználva a második tanulmány kérdőívének adatait. A két tanulmány változóira vonatkozó adatai, a nehézségi indexek és a tanulói értékelésből származó adatok közötti összefüggéseket először kvalitatív elemzési eljárásokkal vizsgáltam, majd az összefüggések érvényességének vizsgálatára korrelációs elemzéseket végeztem.

3.3.2 A kutatás eredményei

Az első kutatási kérdés vizsgálatának eredménye mindkét vizsgálati módszer esetében 56%-os egyezést mutatott a feladatok nehézségét befolyásoló *feltételezett* és a verbális protokollokban *megfigyelt* változók között. Amikor az elemzésből kizártam azokat a változókat/itemjellemzőket, amelyek a verbális protokollokban a módszer természetéből adódóan nehezen vagy egyáltalán nem azonosíthatók (pl. a mondatok szavak számában meghatározott hosszúsága), a *feltételezett* és *megfigyelt* változók közötti egyezés mértéke 77%-ra emelkedett. Ez az eredmény azt mutatja, hogy a vizsgálatban résztvevő kutatási alanyok jelentős részben a valószínűsített/feltételezett készségeket, folyamatokat és ismereteket használták a feladatok megoldásához. Más szóval, a feladatok jellemzőiként az első tanulmányban a tartalomelemzés módszerével azonosított változók nagyobb részét a második tanulmány keretében végzett empirikus kutatás eredményei megerősítették.

A második kutatási kérdésre irányuló vizsgálat eredményei a 15 változóból kilenc esetében igazolták, hogy azok a vizsgált feladatok és itemek nehézségét jelentős mértékben befolyásolják. Azoknak az itemeknek a nehézségi szintje, amelyekben a kilenc változó valamelyike előfordult, vagy jóval magasabb, vagy jóval alacsonyabb volt, mint azoké, amelyekben a kérdéses változók nem fordultak elő. A kilenc változóból hét az itemek megoldását megnehezítő, kettő azt megkönnyítő változónak bizonyult. Az itemek megoldását nehezítő változók közül három a szövegre vonatkozik, három a feladat végrehajtására, és egy az item típusára. A két változó közül, amely az itemek megoldását könnyebbé teszi, az egyik az item típusára, a másik egy, a feladat végrehajtására vonatkozó változót jelent.

Két változóra, és azok tanulói teljesítményt befolyásoló hatására külön is érdemes felhívni a figyelmet. Az egyik a vizsgált szövegértési feladatoknak az a tulajdonsága, hogy az itemek megoldásához, vagyis a szöveg értésére vonatkozó kérdések megválaszolásához a szöveg jelentésének megértésén kívül az általában meglehetősen magas számú helytelen válaszalternatíva jelentésének megértésére, és a jelentések bonyolult kognitív folyamatokon keresztül történő egymáshoz viszonyítását lehetővé tevő képességekre, készségekre is szükség van, amely gyakran indokolatlan mértékben megnöveli a vizsgált feladatok és azon belül az egyes itemek nehézségét. A másik változó a szöveg és a helyes válasz közötti szókincs-egybeesésre vonatkozik, amely az előbb említett tulajdonsággal ellentétben, jelentős mértékben megkönnyíti az érintett itemek megoldását, függetlenül az adott szöveg, vagy szövegrész tartalmának, témájának, és nyelvezetének bonyolultságától. Mindkét változó a feladatok végrehajtására vonatkozó tulajdonságot jelöl, így egyik sem része (remélhetőleg) a

tesztkészítők által mérni kívánt olvasási konstruktnak, idegen nyelvi olvasási készségeknek.

Mindezek ellenére, a fentebb röviden ismertetett kutatási eredmények értelmezése és gyakorlati felhasználása során legalább két szempontot fontos figyelembe venni. Az egyik a jelen kutatásban résztvevő, protokollelemzés céljára adatokat biztosító kutatási alanyok alacsony száma, a másik pedig a kutatás magyarországi idegennyelv-tanítási és vizsgáztatási kontextusa. Figyelembe véve, egyrészt a jelen kutatás keretén belül elvégzett vizsgálatok korlátait, másrészt a vizsgált feladattípus jellemzőinek feltárására összpontosító korábbi tanulmányok hiányát, a téma további kutatása feltétlenül indokolt.

Hivatkozott irodalom

- Anderson, N. J., Bachman, L., Perkins, K., and Cohen, A. (1991) An exploratory study into the construct validity of a reading comprehension test: triangulation of data sources. *Language Testing*, 8 (1), 41-66.
- Bachman, L. F. (1990) *Fundamental considerations in language testing*. Oxford: Oxford University Press.
- Bachman, L. F., Davidson, F., and Milanovic, M. (1996) The use of test method characteristics in the content analysis and design of EFL proficiency tests. *Language Testing*, 13 (2), 125-150.
- Bachman, L. F., and Palmer, A. S. (1996) *Language testing in practice*. Oxford: Oxford University Press.
- Buck, G., Tatsuoka, K., and Kostin, I. (1997) The Subskills of Reading: Rule-space Analysis of a Multiple-choice Test of Second Language Reading Comprehension. *Language Learning*, 47:3, 423-466.
- Cohen, A., and Upton, T. (2006) *Strategies in Responding to the New TOEFL Reading Tasks*. Monograph Series. ETS. MS-33, April 2006. RR-06-06.
- Freedle, R., and Kostin, I. (1993) The prediction of TOEFL reading item difficulty: implications for construct validity. *Language Testing*, 10, 133-170.
- Goodman, K. S. (1967) Reading: a psycholinguistic guessing game. *Journal of the Reading Specialist*, 6 (1), 126-135.
- Jang, E. E. (2005) *A validity narrative: Effects of reading skills diagnosis on teaching and learning in the context of NG TOEFL*. Doctoral dissertation. University of Illinois at Urbana Champaign. Urbana, Illinois.
- LaBerge, D., and Samuels, S. J. (1974) Toward a theory of automatic information processing in reading. *Cognitive Psychology*, 6, 293-323.
- Nikolov, M. (2001a) Test-taking strategies of 12-year-old Hungarian learners of English as a foreign language. Paper presented at EARLI Conference, Fribourg, Switzerland.
- Nikolov, M. (2001b) Hatodikosok feladatmegoldó stratégiái olvasott szöveg értését és íráskészséget mérő feladatokon angol nyelvből. Paper presented at Neveléstudományi Konferencia, MTA, Budapest, 2001. október.
- Rumelhart, D. E. (1977) Toward an interactive model of reading. In S. Dornič (Ed.) *Attention and performance*, 6, 573-603. Hillsdale, NJ. Erlbaum.
- Stanovich, K. E. (1980) Toward an interactive-compensatory model of individual differences in the development of reading fluency. *Reading Research Quarterly*, 16, 32-71.

A szerző publikációi és konferencia előadásai

Publikációk

- Cseresznyés, M., Horváth J., Martsa S-né, Nikolov M., Pércsich R., Sulyok A., Szabó G. és Szabó K. (2000a) *ALAPMŰVELTSÉGI VIZSGA. Részletes vizsgakövetelmények és a vizsgáztatás eszközei, módszerei. Élő idegen nyelv.* OKI Alapműveltségi Vizsgaközpont. Szeged: Mozaik Oktatási Stúdió.
- Cseresznyés, M. (2000b) Chapter 13: The Reading Tests. In Alderson, J. C., Nagy, E. and Öveges, E. (Eds) *English Language Education in Hungary, Part II: Examining Hungarian Learners' Achievements in English.* Budapest: The British Council, Hungary, pp.160-178.
- Cseresznyés, M. (2001) Recenzió: J. C. Alderson (2000) *Assessing Reading.* In *Modern Nyelvoktatás*, VII. évf. 4. szám, 2001. december. pp. 87-89.
- Cseresznyés, M. (2002a) Book review: Campbell, S. (1998) *Translation into the Second Language.* In *Fordítástudomány: Tanulmányok az írásbeli és szóbeli nyelvi közvetítés elmélete, gyakorlata és oktatása témaköréből.* Budapest: Scholastica. 2002. IV. évfolyam, 1. szám. pp 135-138.
- Cseresznyés, M. (2002b) *Translation in the School-leaving Examination.* In *mELTing pot. Publication of IATEFL – Hungary. Volume 6 Issue 2, June 2002.* Budapest. pp. 12-16.
- Cseresznyés, M. (2002c) *Translation in language assessment.* *Research News. The Newsletter of the IATEFL Research SIG. Issue 12, October 2002.* London, UK. pp. 34-36.
- Alderson, J. C. and Cseresznyés, M. (2003) *INTO EUROPE. Prepare for Modern English Exams. Reading and Use of English.* Budapest: Teleki László Foundation, British Council Hungary.

Konferencia előadások

- Cseresznyés, M. (2001. október 25-27.) *Fordítsunk-e az érettségi vizsgán? A fordítás nyelvi kompetencia mérésére való alkalmazásának érvényessége és megbízhatósága.* Előadás az I. Országos Neveléstudományi Konferencián, Budapest, Magyarország.
- Cseresznyés, M. (2002. március 23-27.) *Translation in language assessment.* Paper presented at the 35th International IATEFL Conference. York, UK.
- Cseresznyés, M. (2003. december 19-20.) *Developing the new English school-leaving exam in Hungary.* Paper presented at the British Council-PEP Testing Conference. Budapest, Hungary.
- Cseresznyés, M. (2003. december 19-20.) *Designing tasks for modern tests of Reading and Use of English.* Paper presented at the British Council-PEP Testing Conference. Budapest, Hungary.